

LUIS J. PRIETO

ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΑΤΑ

Μετάφραση
Δημήτρης Μοσχόπουλος

© Έκδόσεις Νεφέλη Μαυρομιάλη 9 - Αθήνα
Τηλ. 3639962 - 3607744

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 1986

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ

1. Είναι εύκολο νά καταλάβουμε γιά ποιό λόγο οί κώδικες μοιάζουν όλοι μεταξύ τους ώς πρός τούς μηχανισμούς λειτουργίας τους και γιατί θά ήταν αδύνατο νά ταξινομηθοῦν μέ βάση τίς διαφορές πού παρουσιάζουν από αὐτή τήν ἄποψη. Πράγματι, ἓνα σήμα, εἴτε ἀνήκει στόν πιό ἀπλό εἴτε στόν πιό περίπλοκο από τούς κώδικες, ἔχει πάντοτε μιά λειτουργία κι αὐτή ἡ λειτουργία εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, δηλαδή ἡ μετάδοση μηνυμάτων. Ἐφοῦ οί μηχανισμοί λειτουργίας ἑνός κώδικα εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐξασφαλίζουν στά σήματα τήν ἐκπλήρωση τῆς λειτουργίας τους, δέν θά πρέπει νά περιμένουμε νά βροῦμε κώδικες πού νά μήν ἔχουν τέτοιους μηχανισμούς, οὔτε νά ἀνακαλύψουμε οὐσιαστικές διαφορές ἀνάμεσα στούς μηχανισμούς λειτουργίας δύο κωδίκων. Ὅλοι οί κώδικες περιέχουν σημειακά, τά όποῖα εἶναι παντοῦ ὄντότητες πού ἀπαρτίζονται από μιά τάξη σημάτων και μιά τάξη μηνυμάτων· οί τάξεις αὐτές ἀντιστοιχοῦν μεταξύ τους μέ τέτοιο τρόπο ὥστε, ὅταν τό σήμα ἀνήκει σέ

μιά δεδομένη τάξη σημάτων, τό μήνυμα είναι πάντοτε μέλος τῆς ἀντίστοιχης τάξης μηνυμάτων.

Ὡστόσο, αὐτή ἡ ὁμοιομορφία τῶν κωδίκων ὡς πρὸς τοὺς μηχανισμούς λειτουργίας τους δέν μπορεῖ νά γίνει δεκτὴ χωρὶς κάποιες ἐπιφυλάξεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες μία εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα. Ξέρουμε ὅτι τό σῆμα ἐκπληρώνει κανονικά τή λειτουργία του, πού εἶναι ἡ μετάδοση τοῦ μηνύματος, παρέχοντας στό δέκτη δύο ἐνδείξεις, τήν εἰδοποιητικὴ ἐνδειξη καί τή σημασιακὴ ἐνδειξη. Ἔχουμε δεῖ ὅμως ὅτι φαίνεται νά ὑπάρχουν κώδικες πού περιέχουν σήματα τῶν ὁποίων τό σημαϊνόμενο συμπίπτει μέ τό νοητικὸ πεδίο καί τά ὁποῖα παρέχουν ἔτσι μηδενικὴ σημασιακὴ ἐνδειξη· μέ ἄλλα λόγια, τά σήματα αὐτά δέν παρέχουν στήν πράξη σημασιακὴ ἐνδειξη κι ἔτσι περιορίζονται νά παρέχουν εἰδοποιητικὴ ἐνδειξη. Ἡ παρουσία ἢ ἀπουσία σημάτων αὐτοῦ τοῦ εἴδους μπορεῖ νά χρησιμεύσει ὡς βάση ταξινόμησης τῶν κωδίκων. Θά διακρίνουμε, λοιπόν, δύο εἶδη: ἀπὸ τή μιὰ μεριά, τοὺς κώδικες ὅπου ὑπάρχουν σήματα τῶν ὁποίων τό σημαϊνόμενο συμπίπτει μέ τό νοητικὸ πεδίο, καί ἀπὸ τήν ἄλλη μεριά, τοὺς κώδικες στοὺς ὁποίους δέν ὑπάρχουν τέτοια σήματα.

Φαίνεται πὼς, στοὺς κώδικες ὅπου ὑπάρχουν σήματα τῶν ὁποίων τό σημαϊνόμενο συμπίπτει μέ τό νοητικὸ πεδίο, ὅλα τά σήματα ἀνήκουν στήν ἴδια περίπτωση· ὅλα τά σήματα ἔχουν, λοιπόν, τό ἴδιο σημαϊνόμενο καί ἀποτελοῦν, συνεπῶς, ἓνα μοναδικὸ σημαϊνόν. Ἔτσι, μόνο οἱ κώδικες μέ μοναδικὸ σημαϊνὸ πού μελετήσαμε στήν παράγραφο III. 10 τοῦ Πρώτου Μέρους θά πρέπει νά ἀνήκουν στό πρῶτο ἀπὸ τά δύο εἶδη πού διακρίναμε παραπάνω. Οἱ κώδικες αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ στοιχειώδεις ἐκπρόσωποι τοῦ εἴδους. Γνωρίζουμε ἤδη ἓνα τέτοιο παράδειγμα, τόν κώδικα τόν ὁποῖο ἀποτελοῦν τά λευκά μαστούνια πού κρατοῦν οἱ τυφλοὶ. ἜΑλλα τέτοια παραδείγματα

μποροῦμε ἴσως νά βροῦμε στοὺς κώδικες πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ τό ἔμβλημα μιᾶς ἔνωσης ἢ ὀργάνωσης, ὅπως εἶναι ὁ σταυρὸς τῶν χριστιανῶν, ἢ ἀπὸ χειρονομίες, ὅπως αὐτές πού κάνουν τά παιδιά, π.χ. ὅταν βγάζουν τή γλώσσα, κ.λπ. Ὁ μόνος κώδικας στὸν ὁποῖο μποροῦμε νά ἀναφερθοῦμε ὅπου ἡ «ὑλὴ» ἀπὸ τήν ὁποία εἶναι φτιαγμένα τά σήματα εἶναι ὀσφρητικῆς φύσης φαίνεται νά ἀνήκει ἐπίσης σέ αὐτό τό εἶδος: σέ ὀρισμένα ἀνθρακωρυχεῖα, προειδοποιοῦν τοὺς ἀνθρακωρύχους γιά κάποιον κίνδυνο διαχέοντας ἓνα ἀέριο πού μυρίζει ἔντονα, τήν αἰθυλομερκαπτάνη¹.

Ὅσο γιά τό δεύτερο εἶδος, ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς κώδικες ὅπου δέν ὑπάρχουν σήματα τῶν ὁποίων τό σημαϊνόμενο νά συμπίπτει μέ τό νοητικὸ πεδίο. Στό εἶδος αὐτό ἀνήκουν ὅλοι οἱ κώδικες ἐκτός ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν ἓνα μόνο σημαϊνόμεν.

Ἐπὶ αὐτῆς μιᾶς δεύτερης ἐξαίρεση στήν ὁμοιομορφία τῶν κωδίκων ἀναφορικά μέ τοὺς μηχανισμούς λειτουργίας τους, ἐξαίρεση πού μᾶς φέρει κι αὐτὴ νά ἀποτελέσει τή βάση μιᾶς ταξινόμησης τῶν κωδίκων. Ἔχουμε δεῖ ὅτι, ἂν χρησιμοποιοῦμε ἓνα κώδικα στὸν ὁποῖο ἡ ἀπουσία ἐνός θετικοῦ σήματος ἀποτελεῖ μέ τή σειρά της ἓνα σῆμα, εἶναι ἀδύνατο νά μὴ ἐκπέμπουμε σῆμα καί ὅτι αὐτό συνεπάγεται πὼς τά σήματα τοῦ κώδικα αὐτοῦ δέν παρέχουν εἰδοποιητικὴ ἐνδειξη. Μέ βάση αὐτό τό δεδομένο, μποροῦμε νά διακρίνουμε δύο εἶδη κωδίκων.

Στό πρῶτο εἶδος ἀνήκουν κώδικες ὅπως αὐτὸς πού σχηματίζουν τά φλάς τῶν αὐτοκινήτων ἢ ἡ σημαία τοῦ ναυάρχου καί ἡ ἀπουσία της, τά σήματα τῶν ὁποίων δέν παρέχουν εἰδοποιητικὴ ἐνδειξη· μέ ἄλλα λόγια, οἱ κώδικες πού ὀνομάσαμε κώδικες «μέ μηδενικὸ σημαϊνόν». Τά

1. Ἀναφέρεται στό O. WOJTASIEWICZ, Towards a General Theory of Sign Systems, I, *Studia Logica*, 1962, 13, 82-83.

διακριτικά του στρατιωτικού βαθμού, εφόσον ή απουσία του γαλονιού, π.χ., αποτελεί τό σήμα πού αντιστοιχεί σέ ένα συγκεκριμένο βαθμό τής ιεραρχίας, τό σήμα πού κάνει ένας επιβάτης στόν οδηγό του λεωφορείου γιά νά σταματήσει καί ή απουσία αυτού του σήματος κ.λπ., αποτελούν επίσης κώδικες «μέ μηδενικό σημαίνον».

Όσο γιά τό άλλο είδος, αποτελείται από τούς κώδικες στούς όποιους ή απουσία θετικού σήματος δέν λειτουργεί σάν σήμα. Πρόκειται γιά τό πολυπληθέστερο είδος, στό όποιο ανήκουν, π.χ., ό κώδικας πού σχηματίζουν τά πράσινα, κόκκινα καί κίτρινα φώτα του όδικού σηματοδότη, ό κώδικας του δισήμου των ναυτικών, όλες οι γλώσσες κ.λπ. Οι κώδικες μέ μοναδικό σημειακό ανήκουν κι εκείνοι, αναγκαία, στό είδος αυτό.

2. Όπως είναι φυσικό, οι κώδικες διαφέρουν πίο πολύ μεταξύ τους από τήν άποψη των μηχανισμών οικονομίας τους. Πράγματι, από τή μιá μεριά, τό πρόβλημα τής οικονομίας μπορεί νά προσεγγισθεί από διαφορετικές άπόψεις – καί κυρίως δύο, τήν άποψη του κόστους καί τήν άποψη τής ποσότητας σημασιακής ένδειξης – πράγμα πού συνεπάγεται μιάν όρισμένη ποικιλία των μηχανισμών αυτών. Κι από τήν άλλη μεριά, αντίθετα μέ αυτό πού συμβαίνει στούς μηχανισμούς λειτουργίας, ένας κώδικας δέν περιέχει αναγκαία μηχανισμούς οικονομίας, αλλά τούς περιέχει μόνο στό βαθμό πού ή συνδρομή τους γίνεται άπαραίτητη λόγω τής προσπάθειας πού θά απαιτούσε ή εκμάθηση ή ό χειρισμός των μηχανισμών λειτουργίας αν δέν υπήρχαν μηχανισμοί οικονομίας. Δέν πρέπει νά παραξενεύει, επομένως, τό γεγονός ότι οι μηχανισμοί οικονομίας αποτελούν τό θεμέλιο των κύριων ταξινομήσεων των κωδίκων. Οι ταξινομήσεις πού είδαμε στήν προηγούμενη παράγραφο στήν πραγματικότητα άπλώς χωρίζουν τς «όμαλές» περιπτώσεις από εκείνες

πού θά μπορούσαμε νά θεωρήσουμε περιθωριακές, δηλαδή από τούς κώδικες των όποιων τά σήματα δέν παρέχουν σημασιακή ένδειξη ή είδοποιητική ένδειξη. Αντίθετα, οι ταξινομήσεις πού θά εξετάσουμε στή συνέχεια, οι όποιες βασίζονται όλες στούς μηχανισμούς οικονομίας, μάς επιτρέπουν νά κατανείμουμε τούς κώδικες σέ διάφορα είδη από τά όποια κανένα δέν θά μπορούσε νά θεωρηθεί λιγότερο «όμαλό» από τά άλλα.

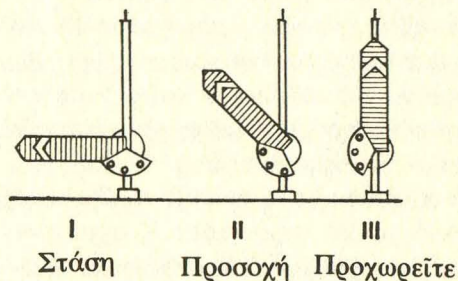
Μία από τς ταξινομήσεις αυτές μπορεί νά γίνει μέ βάση τούς μηχανισμούς οικονομίας πού χρησιμοποιούν οι κώδικες καί πού αποβλέπουν στή μείωση του κόστους τής σημασιακής ένδειξης. Οι μηχανισμοί αυτοί είναι ή πρώτη καί ή δεύτερη άρθρωση. Αφού ένας κώδικας μπορεί νά παρουσιάζει ή όχι τήν πρώτη άρθρωση ανεξάρτητα από τό αν παρουσιάζει ή όχι τή δεύτερη καί αντίστροφα, μπορούμε νά διακρίνουμε από αυτή τήν άποψη τέσσερα είδη κωδίκων.

Στό πρώτο είδος κατατάσσονται οι κώδικες πού δέν παρουσιάζουν ούτε τήν πρώτη ούτε τή δεύτερη άρθρωση. Οι κώδικες του είδους αυτού χαρακτηρίζονται, έτσι, από τό γεγονός ότι τά σημειακά τους δέν μπορούν νά αναλυθούν σέ σημεία, ούτε τά σημαίνοντά τους σέ σχήματα. *figures* Ο κώδικας μέ τρία σημειακά τον όποιο αποτελούν τά «φανάρια» πού ρυθμίζουν τήν κυκλοφορία στα σταυροδρόμια των πόλεων, ή άλλοι παρόμοιοι, όπως αυτός πού δείχνει τό σχήμα 71, πού χρησιμοποιείται στούς σιδηρόδρομους όρισμένων χωρών, αποτελούν καλά παραδείγματα του είδους αυτού. Στό είδος αυτό ανήκουν επίσης αναγκαία οι κώδικες μέ μοναδικό σημειακό, αφού τό μοναδικό σημειακό τους δέν μπορεί προφανώς νά αναλυθεί σέ σημεία, ούτε τό αντίστοιχο σημαίνον σέ σχήματα.

6) Στό δεύτερο είδος ανήκουν οι κώδικες πού παρουσιάζουν τή δεύτερη άρθρωση αλλά όχι τήν πρώτη. Έτσι, τά

σημειακά τῶν κωδίκων αὐτοῦ τοῦ εἶδους δέν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σημεῖα, ἀντίθετα ὅμως, τά σημαίνοντά τους μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα. Ἔχουμε ἤδη δεῖ ἕνα κώδικα αὐτοῦ τοῦ εἶδους, αὐτόν πού ἀποτελοῦν τά σήματα τοῦ δισήμου τῶν ναυτικῶν. Στό εἶδος αὐτό ἀνήκουν ἐπίσης οἱ περισσότεροι ἀπό τούς κώδικες οἱ

149

Σχ. 71

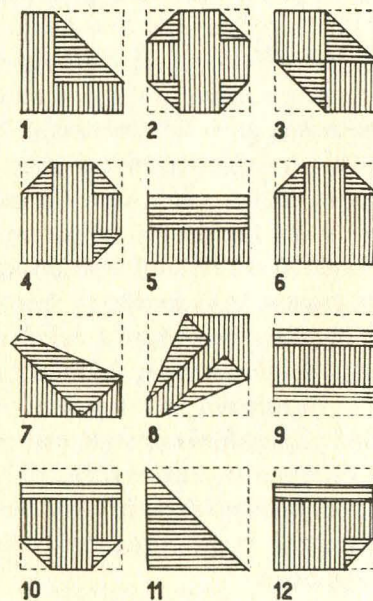
ὁποῖοι, γιά νά σχηματίσουν τά σημαίνοντα τῶν σημειοκῶν τους, χρησιμοποιοῦν τούς ἀραβικούς ἀριθμούς χωρίς νά λάβουν ὑπόψη τήν ἀριθμητική τους ἀξία, ὅπως, π.χ., οἱ κώδικες οἱ ὁποῖοι, σέ πολλές πόλεις, δίνουν πληροφορίες γιά τίς διαδρομές τῶν λεωφορεῖων ἢ ἄλλων μέσων μαζικῆς συγκοινωνίας¹. Ἄν ἀκολουθήσουμε τήν παραδοσιακή ἐρμηνεία, ὁ κώδικας Μόρς, ἢ γραφή Braille κ.λπ., πρέπει νά θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι κώδικες πού παρουσιάζουν τή δεύτερη ἄρθρωση ἀλλά ὄχι τήν πρώτη².

Οἱ κώδικες πού ἀνήκουν σέ αὐτό τό εἶδος μποροῦν νά

1. Ὅχι ὅμως κι ὁ κώδικας πού πληροφορεῖ γιά τίς διαδρομές τῶν λεωφορεῖων τοῦ Παρισιοῦ. Βλ. σελ. 167 και σημ. τῆς σελ. 232.

2. Μιά ἄλλη ἐρμηνεία τῶν κωδίκων αὐτῶν, ὅπως ἄλλωστε και τοῦ κώδικα πού ἀποτελοῦν τά σήματα τοῦ δισήμου τῶν ναυτικῶν, εἶναι δυνατή μέ ἀφετηρία τήν ἔννοια τῶν «παράλληλων κωδίκων». Βλ. PRIETO, La sémiologie.

κατανεμηθοῦν σέ δύο ἀκόμη ὑπο-εἶδη, τά ὁποῖα μποροῦμε νά ὀνομάσουμε τῆς «πλήρους» δεύτερης ἄρθρωσης καί τῆς «μερικῆς» δεύτερης ἄρθρωσης. Ὅταν ἕνας κώδικας ἀνήκει στό πρῶτο ὑπο-εἶδος, τά σημαίνοντα ὄλων τῶν σημειοκῶν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα και τά σχήματα αὐτά εἶναι πάντοτε κοινά σέ διάφορα σημαίνοντα. Ἀντίθετα, ὅταν πρόκειται γιά κώδικα μερικῆς δεύτερης ἄρθρωσης, ὑπάρχουν σημειοκά τῶν ὁποίων τό σημαίνον δέν μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ σέ σχήματα, ἢ σχήματα πού δέν εἶναι κοινά σέ διάφορα σημαίνοντα. Μέ ἐξαίρεση ἴσως τόν κώδικα τοῦ δισήμου τῶν ναυτικῶν, οἱ κώδικες δεύτερης ἄρθρωσης πού ἀναφέραμε παραπάνω εἶναι ὅλοι κώδικες πλήρους δεύτερης ἄρθρωσης. Τό σχῆμα 72

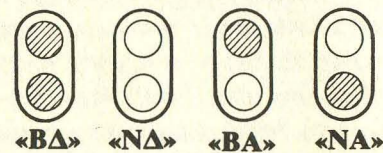

Σχ. 72

δείχνει τά σημαίνοντα τῶν δώδεκα σημειακῶν τά ὁποῖα ἀπαρτίζουν τόν κώδικα πού χρησιμοποιοῦν οἱ ἀεροπόροι, ὅταν συμβεῖ δυστύχημα, γιά νά μεταδώσουν μηνύματα σέ ἀεροπλάνα πού περνοῦν πάνω ἀπό τόν τόπο τοῦ δυστυχήματος. Τά σημαίνοντα τοῦ κώδικα αὐτοῦ φτιάχνονται μέ ἓνα σεντόνι, μπλέ στήν πάνω πλευρά καί κίτρινο στήν ἀποκάτω, πού διπλώνεται κατά διάφορους τρόπους, καί τά ἀντίστοιχα σημαινόμενά τους, πού δέν εἶναι ἀνάγκη νά λάβουμε ὑπόψη ἐδῶ, εἶναι τοῦ εἶδους: «χρειαζόμαστε νερό καί τροφή», «χρειαζόμαστε ἰατρική βοήθεια» κ.λπ. Ὁ κώδικας αὐτός φαίνεται ὅτι πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς κώδικας μερικής δεύτερης ἄρθρωσης. Πράγματι, ὀρισμένα σημαίνοντα μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ δύο σχήματα κοινά σέ διάφορα σημαίνοντα: αὐτό συμβαίνει μέ τά σημαίνοντα πού φέρουν τούς ἀριθμούς 2, 4, 9, 10 καί 12. Τά σχήματα ἀπό τά ὁποῖα προκύπτουν τά σημαίνοντα αὐτά εἶναι τάξεις σημάτων τά μέλη τῶν ὁποίων χαρακτηρίζονται ἀπό τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶναι διπλωμένο τό ἓνα μισό τοῦ σεντονιοῦ. Τό σημαῖνον μέ τόν ἀριθμό 10, π.χ., εἶναι τό λογικό γινόμενο τοῦ σχήματος «διπλωμένη ἄκρη» (πού ἐμφανίζεται ἐπίσης καί στά σημαίνοντα 9 καί 12) καί τοῦ σχήματος «δύο γωνίες διπλωμένες» (πού θρῖσκεται καί στά σημαίνοντα 2, 4, καί 6). Ἄλλα σημαίνοντα, ἀντίθετα, δέν φαίνεται νά μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα: αὐτό συμβαίνει μέ τά σημαίνοντα πού φέρουν τούς ἀριθμούς 1, 3, 5, 7, 8, καί 11. Μένει τό σημαῖνον 6: τό σημαῖνον αὐτό περιέχει ἓνα σχῆμα, «δύο γωνίες διπλωμένες», πού ὅπως εἶδαμε, εἶναι κοινό σέ διάφορα σημαίνοντα. Τό ἄλλο ὅμως σχῆμα πού περιέχεται στό σημαῖνον 6, τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀπουσία διπλώματος, δέν ἀνήκει παρά μόνο σέ αὐτό τό σημαῖνον¹.

1. Ἄν θεωρήσουμε ὅτι τό σύμβολο «ἀπουσία διπλώματος» εἶναι κοι-

γ) Τό τρίτο εἶδος κωδίκων πού μποροῦμε νά διακρίνουμε μέ βάση τούς μηχανισμούς οἰκονομίας πού ἀποβλέπουν στή μείωση τοῦ κόστους τῆς σημασιακῆς ἐνδειξης εἶναι τό εἶδος τῶν κωδίκων πού παρουσιάζουν τήν πρώτη ἄρθρωση ἄλλα ὄχι τή δεύτερη. Τά σημειακά τῶν κωδίκων αὐτῶν μποροῦν ἐπομένως νά ἀναλυθοῦν σέ σημεία ἄλλα τά σημαίνοντα τῶν σημείων αὐτῶν δέν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα. Ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, ὅταν ἐξετάζαμε τήν πρώτη ἄρθρωση, τόν κώδικα πού ἀποτελεῖται ἀπό τή δεκαδική ἀρίθμηση, ὁ ὁποῖος εἶναι ἓνας κώδικας αὐτοῦ τοῦ εἶδους. Ὑπάρχουν ὅμως κι ἄλλοι πολύ ἀπλούστεροι. Π.χ., τά φωτεινά σήματα πού πληροφοροῦν τούς ναυτικούς τή νύχτα, σέ περίπτωση κακοκαιρίας, γιά τήν κατεύθυνση τῶν ἀνέμων ἀποτελοῦν ἓνα κώδικα πού ἀπαρτίζεται ἀπό τέσσερα σημειακά (σχ. 73)

Σχ. 73

τά ὁποῖα προκύπτουν ἀπό τό συνδυασμό τεσσάρων σημείων: τό ἐπάνω κόκκινο φῶς ἀντιστοιχεῖ σέ ἓνα βόρειο ρεῦμα (B.Δ. ἢ B.A.), τό ἐπάνω λευκό φῶς ἀντιστοιχεῖ σέ νότιο ρεῦμα (N.Δ. ἢ N.A.), τό κάτω φῶς ὅταν εἶναι ἴδιο μέ τό ἐπάνω ἀντιστοιχεῖ σέ δυτικό ρεῦμα (B.Δ. ἢ N.Δ.) καί τό κάτω φῶς ὅταν εἶναι διαφορετικό ἀπό τό ἐπάνω ἀντιστοιχεῖ σέ ἀνατολικό ρεῦμα (B.A. ἢ N.A.).

Ὅπως οἱ κώδικες πού παρουσιάζουν μόνο τή δεύτερη

νό στά σημαίνοντα μέ τούς ἀριθμούς 1, 5 καί 6, τότε τά σημαίνοντα μέ τούς ἀριθμούς 1 καί 5 εἶναι αὐτά πού θά πρέπει νά θεωρηθοῦν ὅτι περιέχουν σχήματα πού τούς ἀνήκουν ἀποκλειστικά.

ἄρθρωση, ἔτσι καί οἱ κώδικες πού παρουσιάζουν μόνο τήν πρώτη μποροῦν νά κατανεμηθοῦν σέ δύο ὑπο-εἶδη, ἀνάλογα μέ τό ἄν ἡ ἄρθρωση τῶν σημειακῶν εἶναι «πλήρης» ἢ «μερική». Ὅταν εἶναι πλήρης, ὅλα τά σημειακά μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σημεία καί ὅλα τά σημεία εἶναι κοινά σέ διάφορα σημειακά. Ὅταν, ἀντίθετα, εἶναι μερική, ὑπάρχουν σημειακά πού δέν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σημεία καί σημεία πού δέν εἶναι κοινά σέ διάφορα σημειακά. Τά δύο παραδείγματα κωδίκων πού παρουσιάζουν μόνο τήν πρώτη ἄρθρωση, τά ὁποῖα ἀναφέραμε παραπάνω, δηλ. ἡ δεκαδική ἀρίθμηση καί τά σήματα πού πληροφοροῦν γιά τήν κατεύθυνση τῶν ἀνέμων, ἀνήκουν καί τά δύο στό ὑπο-εἶδος τῶν κωδίκων πλήρους πρώτης ἄρθρωσης. Στήν παράγραφο I. 9 τοῦ Δεύτερου Μέρους, εἶδαμε ὅτι ὁ κώδικας πού σχηματίζεται ἀπό τά σήματα ὀδικῆς κυκλοφορίας παρουσιάζει σημειακά πού δέν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σημεία καί σημειακά πού περιέχουν σημεία τά ὁποῖα τούς ἀνήκουν ἀποκλειστικά. Δεδομένου, ἐξάλλου, ὅτι ὁ κώδικας αὐτός δέν παρουσιάζει καθόλου τή δεύτερη ἄρθρωση, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὅτι ἀντιπροσωπεύει τό ὑπο-εἶδος τῶν κωδίκων μερικής πρώτης ἄρθρωσης¹.

1. Μερικοί κώδικες, ὅπως αὐτός πού παρέχει πληροφορίες γιά τίς διαδρομές τῶν λεωφορείων τοῦ Παρισιοῦ, κατέχουν θέση εἰδική, πού εἶναι δύσκολο νά προσδιορίσουμε. Στούς κώδικες αὐτούς βρίσκουμε σημειακά πού περιέχουν ἕνα ἢ περισσότερα σημεία ἀλλά τῶν ὁποίων τό σημαῖνον καί τό σημαινόμενο προκύπτουν ἀπό τό λογικό πολλαπλασιασμό ὄχι μόνο τῶν σημαινόντων καί τῶν σημαινόμενων αὐτῶν τῶν σημείων ἀλλά καί ἄλλων συντελεστῶν πού δέν βρίσκονται σέ σχέση ἀντιστοιχίας μεταξύ τους. Οἱ τελευταῖοι αὐτοί συντελεστές δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι σχήματα καί ἔτσι οἱ κώδικες αὐτοί θά πρέπει νά θεωρηθοῦν ὅτι παρουσιάζουν ὄχι μόνο τή μερική πρώτη ἄρθρωση ἀλλά καί τή δεύτερη ἄρθρωση (πλήρη ἢ μερική). Παρ' ὅλα αὐτά, φαίνεται προτιμότερο νά μήν κατατάξουμε τούς κώδικες αὐτούς σέ ἐκείνους πού θά δοῦμε στή συνέχεια, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζουν τή «διπλή ἄρθρωση».

Ἡ διάκριση ἀνάμεσα σέ κώδικες πλήρους πρώτης ἄρθρωσης καί κώδικες μερικής πρώτης ἄρθρωσης φαίνεται ὅτι ἀντιστοιχεῖ σέ δεδομένα πῶς σημαντικά, ἀπό λειτουργική ἄποψη, ἀπότι ἡ ἀνάλογη διάκριση ἀνάμεσα σέ κώδικες πλήρους δεύτερης ἄρθρωσης καί κώδικες μερικής δεύτερης ἄρθρωσης. Ὅταν ἔχουμε νά κάνουμε μέ ἕναν κώδικα πλήρους πρώτης ἄρθρωσης, μποροῦμε νά φτιάξουμε ἕναν κατάλογο σημείων καί νά θεσπίσουμε κανόνες γιά νά συνδυάζουμε τά σημεία αὐτά, μέ τρόπο τέτοιο πού, ἀπό τή μιὰ μεριά, κάθε σημειακό τοῦ κώδικα αὐτοῦ εἶναι ἕνας συνδυασμός (πού ἔγινε σύμφωνα μέ τούς κανόνες αὐτούς) σημείων τά ὁποῖα ἀνήκουν σέ τοῦτο τόν κατάλογο καί, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, κάθε συνδυασμός στοιχείων πού ἀνήκουν σέ τοῦτο τόν κατάλογο καί πού ἔχει γίνει σύμφωνα μέ τούς κανόνες αὐτούς ἀποτελεῖ ἕνα σημειακό τοῦ κώδικα. Ὑπάρχει ἀσφαλῶς κάποια ἀναλογία ἀνάμεσα σέ αὐτό πού λέμε ἐδῶ καί σέ αὐτό πού συμβαίνει μέ τούς κώδικες πλήρους δεύτερης ἄρθρωσης, στούς ὁποῖους μποροῦμε νά περιγράψουμε τό δυνατό σηματικό πεδίο τους, ἀκόμη καί ἄν αὐτό δέν συμπίπτει μέ τό πραγματικό σηματικό πεδίο. Ὡστόσο, ἀνάμεσα στίς δύο αὐτές περιπτώσεις ὑπάρχει μιὰ θεμελιώδης διαφορά, ἡ ὁποία ἐγκεῖται στό γεγονός ὅτι κάθε συνδυασμός σημείων πού ἀκολουθεῖ πιστά τούς ἀντίστοιχους κανόνες ἔχει ἕνα σημαινόμενο καί ἀποτελεῖ, κατά συνέπεια, ἕνα σημειακό τοῦ κώδικα, ἐνῶ ἕνας συνδυασμός σχημάτων ὁ ὁποῖος εἶναι δυνατός σύμφωνα μέ τά συστήματα σχημάτων ἀλλά δέν ἀποτελεῖ τό σημαῖνον ἑνός σημειακοῦ ἢ ἑνός σημείου δέν ἀντιστοιχεῖ σέ κανένα σημαινόμενο καί ἐπομένως παραμένει μιὰ ἀπλή δυνατότητα πού δέν χρησιμοποιήθηκε. Σέ ὀρισμένους κώδικες πλήρους πρώτης ἄρθρωσης, ὅπως αὐτός πού πληροφορεῖ τούς ναυτικούς γιά τήν κατεύθυνση τοῦ ἀνέμου σέ περίπτωση κακοκαιρίας, ὁ κατάλογος τῶν σημειακῶν στά ὁποῖα κα-

ταλῆγουμε πολλαπλασιάζοντας τὰ σημεῖα σύμφωνα μέ τούς ἀντίστοιχους κανόνες ἐξαντλείται σύντομα. Σέ ἄλλες ὁμως περιπτώσεις, ἀντίθετα, ὁ κατάλογος αὐτός μπορεῖ νά εἶναι τελικά ἄπειρος.

Ἔστω, οἱ πῶς ἐνδιαφέροντες κώδικες πού ἀνήκουν σέ αὐτή τήν περίπτωση παρουσιάζουν ὄχι μόνο τήν πρώτη ἄρθρωση ἀλλά ταυτόχρονα καί τή δεύτερη, κι ἔτσι δέν ἀνήκουν στό εἶδος πού μελετᾶμε ἀλλά σέ αὐτό πού θά ἐξετάσουμε ἀμέσως τώρα.

Φτάνουμε ἔτσι στό τελευταῖο εἶδος κωδίκων πού μποροῦμε νά διακρίνουμε μέ βάση τίς ἄρθρώσεις πού παρουσιάζουν, δηλ. στούς κώδικες «διπλῆς ἄρθρωσης». Τά σημειακά τῶν κωδίκων πού ἀνήκουν στό εἶδος αὐτό μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σημεῖα καί τὰ σημαίνοντα τῶν σημείων μποροῦν μέ τή σειρά τους νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα. Οἱ κατ' ἐξοχή ἐκπρόσωποι αὐτοῦ τοῦ εἶδους κωδίκων εἶναι οἱ κώδικες πού ὀνομάζουμε «γλώσσες», ὑπάρχουν ὁμως κι ἄλλοι κώδικες πού δέν ἔχουν αὐτό τό ὄνομα ἀλλά φαίνονται νά ἀνήκουν στό εἶδος αὐτό. Ἐνα τέτοιο παράδειγμα εἶναι ὁ κώδικας πού ἀποτελοῦν οἱ ἀριθμοί τηλεφώνων στή Γαλλία, τουλάχιστο γιά τούς ἐργαζόμενους στίς τεχνικές ὑπηρεσίες τοῦ γαλλικοῦ οργανισμοῦ τηλεπικοινωνιῶν¹. Τό σημειακό 67.49.00, π.χ., μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ σέ τέσσερα σημεῖα:

67. - . - .
 - . 49. - .
 - . - . 0 -
 καί - . - . - 0

Ἡ τάξη ψηφίων /67. - . - - / καί ἡ τάξη τῶν μηνυμά-

1. G. MOUNIN, *Les problèmes théoriques de la traduction*, Παρίσι, Gallimard, 1963, σελ. 121.

των στά ὁποῖα γίνεται λόγος γιά ἓνα συνδρομητή τοῦ νομοῦ Héroult ἀποτελοῦν τό σημαῖνον καί τό σημαίνόμενο τοῦ πρώτου σημείου. Ἡ τάξη ψηφίων /- . - . 49. - - / καί ἡ τάξη τῶν μηνυμάτων πού ἀναφέρονται σέ ἓνα συνδρομητή τοῦ ὁποίου τό βύσμα βρίσκεται στόν ἐπιλογήα 49 τοῦ ἀντίστοιχου κέντρου ἀποτελοῦν τό σημαῖνον καί τό σημαίνόμενο τοῦ σημείου - . - . 49. - . - . Τό σημεῖο - . - . 0 - ἔχει ὡς σημαῖνον τήν τάξη ψηφίων /- . - . 0 - / καί ὡς σημαίνόμενο τήν τάξη τῶν μηνυμάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν νά κάνουν μέ ἓνα συνδρομητή τοῦ ὁποίου τό βύσμα βρίσκεται στή σειρά 0 τοῦ ἀντίστοιχου ἐπιλογήα. Τό σημεῖο - . - . - 0, τέλος, ἀπαρτίζεται ἀπό τήν τάξη ψηφίων /- . - . - 0 / καί τήν τάξη τῶν μηνυμάτων στά ὁποῖα γίνεται ἀναφορά σέ ἓνα συνδρομητή τοῦ ὁποίου τό βύσμα κατέχει τή θέση 0 στήν ἀντίστοιχη σειρά. Ἐπιπλέον, τὰ σημαίνοντα ἐνός μέρους τῶν σημείων πού ἀπαρτίζουν τὰ σημειακά τοῦ κώδικα αὐτοῦ μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα. Ἐτσι, τό σημαῖνον /67. - . - - / τοῦ σημείου 67. - . - . - , π.χ., μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ σέ δύο συντελεστές, /6. - . - - / καί /- 7. - . - - /, πού, ἐφόσον δέν ἀντιστοιχοῦν σέ συντελεστές τοῦ σημαίνοντος, ἀποτελοῦν σχήματα. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τούς συντελεστές /- . - . 4 - - / καί /- . - . 9. - - / ἀπό τούς ὁποίους προκύπτει τό σημαῖνον /- . - . 49. - - / τοῦ σημείου - . - . 49. - . - .

Ἀνάλογα μέ τό ἄν ἡ πρώτη ἄρθρωση εἶναι πλήρης ἢ μερική καί μέ τό ἄν ἡ δεύτερη ἄρθρωση εἶναι πλήρης ἢ μερική, μποροῦμε νά διακρίνουμε καταρχήν τέσσερα ὑποεἶδη κωδίκων διπλῆς ἄρθρωσης. Οἱ πῶς ἐνδιαφέροντες κώδικες διπλῆς ἄρθρωσης, οἱ γλώσσες, εἶναι κώδικες πλήρους πρώτης ἄρθρωσης, ἡ παρουσία ὁμως τῶν σημείων «ἐπιτονισμοῦ», τὰ σημαίνοντα τῶν ὁποίων δέν μποροῦν νά ἀναλυθοῦν σέ σχήματα, τούς κατατάσσει στούς κώδικες μερικής δεύτερης ἄρθρωσης. Οἱ γλώσσες ἀποτελοῦν τὰ καλύτερα παραδείγματα κωδίκων στούς

ὁποίους ὁ κατάλογος τῶν σημείων καί οἱ κανόνες γιά τό συνδυασμό τους εἶναι τέτοιοι ὥστε ὁ ἀριθμός τῶν ξεχωριστῶν σημειακῶν πού προκύπτουν νά εἶναι στήν πράξη ἄπειρος. Φυσικά ὅμως, ἓνα σημειακό μιᾶς δεδομένης γλώσσας εἶναι πάντοτε ἓνας συνδυασμός σημείων πού ἀνήκουν στόν ἀντίστοιχο κατάλογο, συνδυασμός πού ἔχει γίνει σύμφωνα μέ τούς κανόνες τῆς γλώσσας αὐτῆς. Κατά συνέπεια, ἀκόμη κι ἂν εἶναι ἀδύνατο νά φτιάξουμε τόν κατάλογο τῶν σημειακῶν πού τήν ἀπαρτίζουν, εἶναι πάντοτε δυνατό νά κάνουμε τή διάκριση ἀνάμεσα σέ αὐτό πού εἶναι σημειακό τῆς συγκεκριμένης γλώσσας καί σέ αὐτό πού δέν εἶναι.